

ORGANULU

LUMINAREI.

Gazeta Beserecésca, Politica, e literaria.

Cu prè Gratiosa invoientia.

Sambata

Nr. XXXVII.

13 Septemvre. 1847

VIENA, Maiestatea Sa in caletori'asi, ce intreprinsese acum de curundu in Stiria, spre ajutorirea mai multor insi civili si militari se indurà a ordenà 3000 fl. m. c.

In Grätz urmatoriele institute avura fortuna de ase impartasi dein darurile Inaltului Parente al poporeloru sale: Calugeritiele misericordiane capetara 1000; 4 institute educatorie de pruncuti cu totulu 1000; insocirea ajutatoria de seraci 500; Misericordianii 300; Spitalulu Elisabetei 300; Calugaritiele Ursuline 300; institutulu surdu-mutiloru 300 fl. m. c.—Afora de aceste Maiestatea Sa cu cea mai mare liberalitate ajutora si Spitalulu de Gleichenberg impreuna cu alte institute pie seu bine facatorie (W. Z)

CLUSIU, 2: 14 sept. In LXXXVI Sied. dietale in urm'a proiectarei unui deputatu dein comit. Clusului SS. si OO. statuira, cumca Exactoratulu chia'a determinata prein dieta aplecandu-o la jurisdictiuni cu cea mai mare punctualitate, repartitiunea gatita o afla de cea mai amesurata dreptatei; totusi dupa ce opidele Aiidulu, Desiulu si Turda se afla subtu alte jurisdictiuni, si de jurisdictiuni distincte se potu socoti numai acele, care la dieta sunt reprezentate, pentru aceste opide nu voru se faca repartitiune distincta, ci impartirea o incredintieza comitaturiloru concernenti, care sunt a Albei de giosu, a Solnocului dein launtru si a Turdei; mai incolo SS. si OO. cu impartirea facuta de Exactoratu pentru jurisdictiunile mai mari se multiemescu de plenu, ci catu e pentru cele mai mici, dupa ce aici e vorba de omeni si nu de repartitiunea baniloru, dreptu aceea fractiunile, ce ocuru in Conspectulu Exactoratulu, le lasa la o parte, si statorescu numeri, ce se potu reparti si apleca la jurisdictiuni, precum urmeza:

Conspectulu

Despre repartitiunea intre jurisdictiuni a celoru 11,000 recruti, carii in a. 1847 se oferira a se da in restempu de 8 ani.

Numele jurisdictiuniloru:	va dá in in toti anii	
	an.1 dein	dein
Comitat. Albei de giosu	4,000	1,000
„ „ de susu	310	77
„ Cetatei de Balta	133	33
„ Turdei	169	42
„ Clusului	294	74
„ Dabacci	205	51
„ Solnocului dein launtru.	117	29
„ Solnocului de mediulocu	135	34
„ Crasnei	122	31
	66	17

Com.	Hunedorei	246	56
„	Zarandului	108	27
District.	Kóvarului	81	20
„	Fagarasiului	112	28
Scaun.	Odorheiului	64	16
„	Murasiului	73	18
„	Treiscaaneloru	122	31
„	Cincului	67	17
„	Ariasiului	22	5
„	Sibiului si cetatea	308	77
„	Sigisioarei	85	21
„	Mediasului	127	32
„	Cincului mare	101	25
„	Cohalmului	88	22
„	Sas-siebesului	52	13
„	Miercurei	61	15
„	Nocrihului	50	13
„	Orastiei	66	17
Distr.	Brasioului si cetatea	322	81
„	Bistritiei	110	27
Clusiu cu Felécu		60	15
M. Osiorheiu		24	6
Alba Carolina (Belgrad)		14	4
Gerla		13	3
Elisabetopole (Ibasfal.)		8	2
Abrudu		4	1
Vizocna		11	3
Hunedora		5	1
Kézdi-Vásárhely		2	1/2
Hatiegu		2	—
S. St. Georgiu		3	1/2
Odorheiu		2	1
Ilyefalva		2	—
Csik-Szereda		1	—
Breticu		7	2
Sicu		8	2
Zelau		9	2
Cosiocna		8	2
Oláhfaln		1	—

In summa 4,000 1,000

Si ca se vedea jurisdictiunile, cumca repartitiunea facuta prein Exactoratu e amesurata dreptatei, se statuie, ca se se litografiseze si se se tramita la jurisdictiuni. Adres'a si proiectulu de lege pentru cauzele curatorie subtu cursulu dietei, date spre consuataire preliminare, cu pucine scimbari se statorira, a caroru comunecare cu Guberniulu r. se tramanda spre ocasiunea proxima. In sientia acesta se ceti Prefatiunea intratoria inaintea legiloru. In urma se cetira si Adresele in obiectulu contributiunei si darei recrutiloru, care danduse la dictatura, impreuna cu Rescriptulu sositu in obiectulu politiei, se propusera.

Clusiu, 5: 17 sept. In LXXXVII Sied. dietale Comitele Joane Nemesca Presidentele deputatiunei denumite pentru a gratulá Inaltiei Sale c. r. Arhiducelui Stefanu, anuncia, precumca Inaltia Sa gratularea dein partea SS. si OO-loru se indura a o acceptá cu gratia; spre carea inscientiare cu totii strigara Vivaturi sgomotose.— Dupa acest'a Adresele compuse de maestrulu protonotariu in obiectulu contributiunei si a recrutiloru, si in care Adrese se cuprindu insemnarile SS. si OO-loru spre contraparerea deputatoru sasesci, se lasara in locu cu pucina scimbare, si impreuna cu Adresa statorita in sidentia trecuta, atingatoria de cursulu causeroru subtu dieta spre comunecare se tramisera la Guvernulu r. In sidentia acest'a propunenduse comendarea catoruva persone, ce voru a se impamenteni si a capata nobilitate armale, SS. si OO. dechiarara, cumca pentru venitoriu si sustieniu dreptulu de a adace lege, carea se reguleze acuratu requisitele si conditiunile impamentenirei; dreptucare Deputatiunea Sist. catu e pentru intrebarea acest'a are se faca un art. proiect. de lege; ér' in diet'a de facie apretiuindu sierbirea facuta patriei de cateva persone plene de meritu, statuira ca Maiestatei Sale pentru impamentenire urmatorii se se comende, precum: B. Kübeck Presidentele Cam. de Curte; Comitele Franc. Hartig Consil. Secretu; Comitele Hardegg Presid. consiliului belicu; B. August. Jetter Generariu; Comitele Enricu Rombelles Camerariu; B. Schwartzenu, Colonelu; Comit. Jos. Klebelsberg; Leop. Karger, Colonelu; Com. Vilh. Klebelsberg, si B. Adolfu Zeesner, Capitani; B. Carolu Reiting; B. Joane Stutterheim Vice-Colon.; Jos. Fiedler Colon.; B. Gustavu Gamera; B. Eugeniu Ehrenfeld. Spre a capata nobilitate armale se voru comenda urmatorii: Mich. Greser Gen.; Jos. Soksevits Vice-Col.; Antoniu Dorasile Major; Florian J. Glanz Secr. belicu; Carolu Eder; Fridericu Müller si Martinu Debreczeni Consiliari thesaurari; Stefanu Czenkó si Alex. Nagy Capitani, Hubert Consule dela Galatiu; Jos. Baumgarten Colon. de husari sec; Josefu Nagy parochu dein Dombó. In urma spre comendarea unui deputatu dein opidulu Hunedorei se insirara intre acesti dein urma si Gust. Grois si Adeodatu Jakab deputati opidali.— Dupa tote aceste de orece SS. si OO. catu e pentru obiectulu Politiei, ce s'a fostu propusu, nu se potura pregati, Exc. Sa Presidentelelu propune érasí.—

KÉZDI-VASARHELY, 10 sept. st. n. Preotulu si protopopulu romanescu de legea gr. resaritena unita dela Poiana Popóviciu venindu in 8 ale acesteia aci in Kézdivásárhely, ca sesi cumpere cele trebuentiose pentru lucratorii cei avea la campu, ser'a pe la 8 ore porni se se reintorca a casa, cu tote ca nise prietini lu-stuatura se remana pana demanetia. Abia esi dein acestu orasielu, candu éta ca intre 9-10 ore, calulu pre care fusese calare, sosese singuru a casa cu capestrulu de gátu. Adoua di demanetia betranulu parente se afla lenga drumu fora resuflare. Unii dicea ca l'aru fi lovitu gut'a, mai alesu fiendu ca era betranu. Intr'aceea comisiunea doctoresca carealu cerceta dein deregatoria, areta la lumina, ca nefericitulu parente trupescu si sufletescu, caei are copii, aru fi fostu ucisu hotiesce, fiendu ca pe trupui se aflara mai multe semne de lovituri cu maciuc'a. In urm'a

hotiloru pana acum nu s'a datu. Lumea dice, ca aceia au trebuitu selu prepuna cu altu omu bogatu, caei repausatulu pre lenga ce a fostu amatu si stimatu de catra toti, apoi nu pre an avutu campu a cautá dupa averile lumesci. Dummedieu sei faca parte de bine in cea lalta lume, unde nu intra hotii, si ucigatorii, ér' pe remasa familia se o mangaie cu darulu seu celu atotu potentiosu!—Fiai tierin'a usiora!(Gaz. de Trans.)

UNGARIA, dein opidulu Careiu al comit. Szathmár., cu datu dein 9 sept. st. n. nise scrie, cumca P. Demetriu Hoszú parochulu g. c. dein Szaniszló facu in limb'a materna o gratulare Inaltiei Sale Arhiducelui Protopalatinu Stefanu, cu ocasiunea, candu acestu ospe inaltu caletori prein opidulu mai susu aretatu.

FRANCIA.

PARIS, 1 sept. st. n. In St. Cloud mai in tote dilele se tienu conferentie misteriali subtu presidentia regelui. Lucrurile dein afora nu infacisieza icona imbucuratoria. Pentru curtea de aici pre lenga tote cea mai mare ingrigire aduce intrebarea Palatiului in Madrid. Catu e pentru a cest'a ascépta multu dela incurgerea lui Narvaez, si se speréza, cumca celu pucinu pentru tempulu mai de aproape se va poté pune piedeca anarchiei cercustariloru spanice. Marescalculu Solt mai de multe ori sia cerutu dimisiunea dein asa stare de presidente ministeriale. Nu e intrebare, cumca Guizot va se imbrace demnetatea acest'a, déca va mai stá cabinetulu de acum. De nu va intrepasi vre un evenimentu Guizot cu collegii sei o va mai mená pana la adunarea venitoria. Ministrulu de financia e strimtoratu cu infientiarea impromutului proiectatu, Rothschild se arata neinduplecatu, si regii baniloru inca si la cele mai stralucite conditiuni nusi deschidu bucurosu cassele.

Paris, 1 sept. st. n. Érasí oucidere si suicidere in lumea aristocratiloru! Un Paru dein Francia, fiulu unui marescalcu imperatescu principele de Eckmühl (Davoust), cerca se scape de amant'a sa prein strapungerea ei cu un cutitu. Femeea, fost'a socia a consulelui Daniei, n'a moritu, ci enumai greu violata. Voitoriulu a o uicide n'a fugitu, precum se credea, neci in Anglia, neci in Savoya, ci dupa scirile dein 4 sept. se afla in Contreerville, in Lotaringia, unde areta urme de o bola a mentii.

Se anuncia pre cumca fiulu celu mai mare a mortulu duce de Praslin, un june de 17 ani in desperare pentru intemplantia rusinosa dein familia sa s'aru fi impuscatu. Ci scirea acest'a inca nu e sigura. Ér despre Henriette Deluzy (cum o numescu acum) se scrie, ca caus'a ei s'a transpusu pre calea legeri ordenarie. Cadavrulu ducelui de Praslin, ca senulu vedea sorele, se ingropa in 28 aug. la mediulu noptei in asia numitulu Monteparnasse.

GRECIA.

POSTIA grecesca cu epistole dein Atena cu datu pana la 29 aug. aduce inscientiare, cumca Griziotis, dupace is'au imprestiatu partezanii, cu intrarmati pucini fugi la Chios, unde si vindeca bubele. Turcesculu consule in Atena capata de la Porta demandarea, ca se se tiena gat'a de drumu, si acest'a se dee de scire si celoru lalti consuli dein regatu. Gubernatorii provinciiloru turcesci trebuira se admonesca pe supusii greci locuitori in Districtele lor, ca in restempu de 20 dile sesi ee lumea in capu, déca de a ci'ncolo nu voru se fia supusi turcesci.

I T A L I A.

ROMA, 14: 26 aug. Sânti'a Sa, Domnulu nostru, in audienti'a de eri s'a induratu a aprobâ marea intreprindere a drumurilor de fieru, precum se adoptâ aceea in consiliulu Ministriloru subtu presidenti'a Em. Sale Secretariului de Statu, card. Ferretti. (Notizie del Giorno)

Roma, 16: 28 aug. Catu e pentru asta intreprindere binefacatoria a esitu pre largu inscipientiarea consiliului, dein carea se fia de ajunsu a insemnâ de astadata, cumcâ concessiune se dede pentru doue linii, adeca pentru lini'a dela Roma catra marginile neapolitane la Caprano si pentru marea linia dela Roma prein Bologna catra marginile modene.

(Diario de Roma)

Dein Germania meridionale, 2 sept. st. n. Esageratiunile dein jurnale asupra relatiuniloru mai noue in Italia, mai alesu sentiementele si declaratiunile prepuse a acesteia seu cutaria potentie mari catu e pentru intemplantile dein Ferrara, scimosirile care se facu in caturi, cu totul sunt in stare de a trage in retacire opiniunea publica si ai representâ ne aperat'a erumpere a unui belu european. Marturisim, cã fiindu si noi cuprinsi de aste friguri universali, amu cercetat, ce pasiri diplomatice facura potentiele mari dein Europa in caus'a Peninsulei italice? Dein fusti bine inscipientate sperâramu urmatoriile: 1) o nota a Cabinetului austriacu catra Cabinetele dein London, Berlin si Petruburg, in carea incredenti'za, cumcâ nui e voie'a a impiedecâ vre un guverniiu in mersulu seu pre carelu socotesce a fi spre binele poporului seu, si cumcâ firesce recunoscce si respectâza suverunitatea si integritatea fiacarui statu si nu cugeta a intreprinde nemica, ce aru poté se violeze-vateme-si se puna la intrebare independenti'a unui altu guverniiu, ci cumcâ Austria prein a sa pusetiune geografica fora intardiare se semte provocata a si indreptâ luarea a mente spre tote misicariile politice dein Italia, de orace prein a cele pe usioru s'aru poté atinge in staturile sale; 2) responsurile potentiiloru mari spre not'a acést'a fora esceptiune sunt compuse intr'un tonu amicabile, recunoscatoriu de omanetatea sentiementeloru austriace, deintre care responsuri mai vertosu celu angléscu se lauda pentru a sa loialtate si chiaretate. Mai multu catu e pentru acésta cauza intre potentiele mari nu se intemplâ; celu pucinu aici personeloru mai bine inscipientate numai atat'a ecunoscutu.

P E N I N S U L A P I R E N E A.

DÉCA politic'a anglesca se aflâ in jocu pentru rechiamarea generariului Narvaez, asia ea avu mana fortunata. Ea-lu lipsi pre elu totu de odata de starea dein Paris si Madrid. Organulu reginei Cristina, la Presse reesirea acestei istorii in urmatoriulu modu o enâra: la 1/4 inainte de 12 ore se aflâ Narvaez in Palatiu si cateva minute dupa aceea reintorcunduse regin'a dein teatru, ajunse lucru la o declarare, carea mai dein cuventu in cuventu suna asia: „Voiesce M. Sa ase indurâ de ami face cunoscutu propusulu desiptu? „Ce! propusulu ce lasi fi desiptu io? de orace io pe lista, pre carea m'ai asternutu aflai numai dusmani? „Numele, ce contine aceea e a unoru barbati, carii despre a loru alipire catra tronul si plecarea catra person'a M. Vostre sunt cunoscuti. „Ti-repetiescu cã

cci mai multi mi-sunt dusmani. „Asia dar' se se indure M. Vostra a face insasi alegere, si ami insemnâ pre aceea, a caroru fire-de-facie M. Vostre aru fi cea mai placuta? „Lapedu pre toti unulu preste altulu si voiu se chiamu pre Progresisti. „M. Vostra fora indoielasi uita, cumcâ Progresisti prein pusetiune si sistema sunt dusmanii cei mai periculosi ai tronului si ai prerogativeloru M. Vostre. „Io numi nitu de nemica, propusumi e desiptu, si in cea mai rea intemplantre mi tienu ministeriulu de acum. „M. Vostra mi-va iertâ sei facu insemnarea, cã n'ar fi fostu de lipse a me chiamâ dein Paris. „Io nu te amu chiamat. „Asia dara mi e implenita misiunea. „Implenita cum se cade, si te poti duce. Acést'a asia a fostu. Dupa inscipientiarile dein Madrid de 1 sept. regin'a acceptâ lapedarea ministriloru, afora de Salamanca si Sotelo, acesti doi voru tiené portofoliulu de financia si marina, ér' de nou se denumira: pentru lucrarile dein launtru Patricio, de la Escosura; pentru instructiunea publica generariulu Ros de Ollano, pentru dreptate Goyena. Subsecretariulu Caballero ad interim e insarcinatu cu lucrarile dein afora, acésta stare cu a presiedentiei in Consiliu e tienuta pentru ducele de Frias, de s'aru templâ ca acést'a se nu accepte neci un'a, atunci pentru lucrarile de afora va fi Comitela dela Torre Ayllon, Legatu in Lisabon, si Salamanca presidente al consiliului. — Generariulu Narvaez, carele in 27 aug. sosise in Madrid, s'a departatu cu buzele inflata. (Journ des Deb. s. a. l.

In 11: 24 aug. si in Portugali'a vecina se infientiâ Cabinetulu nou.

EXTRACTU

dein

STATISTIC'A TRANSILVANIEI

§. 52. Secuii.

Originea loru. Pre secui, ca pre unii ce vorbescu, si vorbean asecesi limba cu magyarii, neci iamu fi insiratu in alta clase, dar' fiindu cã in legile nostre amendoi ocuru ca doue natiuni destiuncte, pentru cã in drepturile si caracteriulu loru sunt altu poporu, ii producemu separati. Originea secuiloru o acopere intunereculu de diori a istoriei, ca si pre aceloru mai multe natiuni. Déca amu vré se dâmpre largu statistic'a opiniuniloru despre originea secuiloru, amu intreprinde un lucru pre uritiosu; cã ci in urma amu trebui se audimu, cumcâ Jornande-i deduce dela diavoli, spirite necurate, de ora ce elu erâ gotu, a carui patria o derima Atila. Noi tienemu cu aceea, carii-i socotescu de remasitiile aceloru hûni, carii in secl. IV dein vecinetatea septentrionale a Chinei venira in Europa. De urmasii unei natiuni mari, carea in istori'a chineze inainte de Chr. cu 2000 ani se arata; in contra careia China trase cunoscutii muri grandiosi in lungime de 600 ore; si carea in urma inainte de Chr. in a 174 subtu domnitoriini Laomachu invingundu imperiulu chineacu, silu féce tributariu. *) Natiunea acést'a in Asia, ca si in Europa avea un pecatu, nepaciuirea, si asia vertos'a imperati'a hûna inainte de Chr. cu 48 ani se impartí in septentrionale si meridionale. In asta desbinare China-i face tributarie, nunumai, ci inca apucandu arme asupra hûniloru septentrionali, intru atat'a le cotropí imperati'a, catu trebui se mérga in Europa si sesi cante patria noua. si asia conduse Bálamber cam pe la a. 374 in Europa pre strabunii secuiloru.

*) Benkő Transil. I. p. 863 s. c. l.

Cum se asediara ei, si cum se face Atila regele natiunii sale, de aceea nu ne ingrigimu atat'a, catu de aceea, că dupa ce Atila intru o noapte se inedusi in sangele seu, cum reese lucrulu húniloru. Scrietori fededemni mentianéza, cum invinse Atila pre toti in drumulu seu si cum au luatú tote poporele cucerite in ostea sa, de unde apoi se evolvá urmarea cea mai rationabile, cumcá adeca la moartea lui Atila in a. 454, supusii lui resculanduse asupra filoru sei, pre aceiaí sbatúra, si pre sine se emancipara, si in cincispredeece dile dupa mortei punu capetu imperatiei húnice in Europa *)

Dupa acestu preliminaru urméza, unde originea secuiloru in capitele multoru aduce scandalu. De orace pre unulu deintre fratii imparechia-ti, pre Ellák I' invinge regele Gepidiloru, I' omora; si cuprinde Panonia. Deincolo ostea remasa Dengezich, celalaltu frate, o aduna, intempina fora fortuna pre ucigatorii fratelui seu, si in Tracia lovinduse cu dusmanulu, cade si elu, si osteai parte se reintorce in patriasi veche, parte se imprestia impregiulu Traciei. Si in urma deintre acesti húni sbatuti, imprestiati se socotesce a fi remasu aici natiunea secuésca, si se arata aceea, cumcá in secl. VI, candu vinu Avarii in Europa se cunoscú, si dau mana unulu altuia. **)

Locuentia si acuma le este aceea, pre carea o coprinsera inainte de doue mii ani. Marginea orientala a Transilvaniei cu acea pucina luare afora, că dein secuii de Kászon regele Stefanu V pentru aloru credentia si barbatia aratata in contra Cumanilor si a Tatariloru, in comitatulu Turdeii, lenga cele patru scaune originarie coloniza pe al cincelea, scaunulu Ariasiului. ***) Acestu tienatu are magyarimea cea mai curata nu numai in Transilvania, ci si in tota lumea magyara. Că ci avendu secuime curata, nu se pota mesteca cu limba straina, ba si cei de limba straina, deca ajunsera odata intre ei, cautara se se lapede de aloru limba propria. In scaunulu Ariasiului inse totu mai sunt sate romanesci intre deluri . . . Numerulu secuimei se pote pune la 430,000 suflete, pre un locu pre a carui suprafacie se afla numai singura, in contra magyaru si sasulu mai cu same pretutendeni amestecati.

Characteriulu loru. Poporulu secuescu de candu porta arme perdú multu dein tipulu originariu. Pentru aceea nu e mai pucinu magyaru, de catu magyarimea. Magyaru e animosú, secuulu audace; magyaru e superbu, secuulu marciu; magyaru se nascú de litigante, secuulu de procuratoriu; magyaru e seracu lenga posesiune, secuulu lenga arme; magyaru cuprinde bucurosú pre ospeti, secuulu ii bolnavesce cu bunetatea. In genere amendoue natiunile au acelesi liniamente, ci in secuiu acele-su mai strigatorie.

*) Cine va despre Atila si evulu lui se védia ce tiene de aceste in gramada, cetésca: Atilla König der Hunnen. Dr. I. A. Feszler. Si Atilla de Nicolau Olah.

**) Asia marturisesce Pistóriu, asia Turoezi, ast'a e opinionea celoru mai noi. Sunt in contra, carii-i deducú de airea. Asia P. Fasching dela jazigi, in secl. IV; Pray i-dice pacinaciti; Laziu avari; Ranzanu sicilianu, si ca se incheianu: Jornande urnasi ai diavoliloru etc. etc. (P. Maior dela slavi. Red.)

***) Vedi diplom'a lui Ladislau IV de a. 1289. Constitutiunile nobilei natiuni secuesci. Pestia 1815. pag. 9. s. c. I.

Cu un cuventu e mai aperatoriu de dreptu, mai diligente, mai cautatoriu de destingere, mai retienatoriu, macar' animai e mai deschisa. Paget in itinerariulu seu, pentru a sa superbia, seracia, diligentia si spiritu intreprediatoriu I' aseména cu Scotii. Si bine dice despre ei, cumcá ei in confortu, comoditate sunt inderetrulu tuturoru poporeloru si natiuniloru. Cea mai mare parte rimandu suprafacie delosa, gola, uncori neci nutrementulu nu sunt in stare a silu agonisi dein pamentu. Cu Scotii pote semená si pentru spiritui litigante, căci nu asia de multu eveni, că parlamentulu anglu demandá Scotiloru se porte calige, si ei le si incepura portá pre spate. Ast'forma e si amblarea mentii secuului. Abia sunt 20 ani, că un posesoriu dein Szöröse de spiritusi litigante la atat'a fu rapitu, catu pentru o vaca trebuí se platésca 16 mii fl.; dela altu in Telek pentru doi coti de panura coprinsera o sesiune (mosia) intréga *). Si cumcá secuulu pentru o cauza in valoare de 3 fl. si-é traist'a si se duce la Viena, e sciutu de toti.

Statur'a loru. Faul'a secuului e mai inalta de catu a magyaru, mai cu same cu facie rumena-bruneta si rotunda. Femeile mai destinsu catra margini sunt frumose, cu vengiosa potere trupésca, de ci nu pe un'a memora istoria că prenearme. Cu peregrinarea dein Mádéfalva multe nascura in selbe pe né'a. Imbra e a mentea e mai ca a magyaru dein clasa de giosu, numai catu e mai citova si vestmentele sile stringe mai aproape de trupu; precum si femeile peptariulu de pele séu materialu stringu spre dosu, asia catu cu rochielesi albe forméza dosulu celu mai dupa moda.

Limb'a loru, precum spusei, e cea mai curata magyara, cu acea insemnare că ei alocurea scimba unele vocali. Dar' si atat'a e certu, că la ei neci germanulu, neci sclavulu, neci latinulu, neci franculu nu potú viri atatea cuvente, ca la magyari. In pronunciare ce e dreptu se afla cevasi lungire insusita, pe carea Timon in secl. tr. o aflá ridicula, **) ci acum incepu ase lapeda de aceea; căci la casele mai de frunte acum raru se mai pote audí. Dupa cercetarile lui Fabianu Szeder mare asemenare se pote prepune intre dialectulu palocziloru ***) si al secuiloru . . . Si spunendu despre secui atat'a, nu potemu lasá la o parte fora a nu insemná, cumcá Fényes in Statistic'a sa eronce pune numerulu vorbitoriloru de limba magyara in Transilvania la 473,701; căci computandu la magyarimea curata pre secuime, pre armeni si pre alti magyaresce vorbitori: in Transilvania anume se afla 8—900,000 capite. Cu urmare literatur'a magyara are publicu de 5 milioane, care deca vomu socoti, cumca pre pamentu in circa se afla 2000 limbe, in circa o mie milioane locuitori; asia pe limb'a magyara nu cade un giunetate milionu, ce aru fi numeru mediulocu, ci mai multu de 5 milioane; ce neci de catu e numeru desperatoriu. Că ci Elad'a si Roma mica in urma catu de parte si-au latitu poterea limbei! Svedii si Danii cu cateva milioane tienu in floritura literatura scientifica si beletristica.

*) Hiradó 1845.

**) Novae Hung. pag. 52 dice: nisi tamen pagani sermonem expoliant; risum movent audientibus.

***) Palocz-i se numescu o parte a magyaruiloru in Ungaria.

L U M E A

(Capetu).

INTRU adevăru, si cautarea numai la pamentu, fia elu macar' catu de mica parte a universului, asiédia anim'a omului in acordu — despuse-tiune — solene, in catu adencu cutremuratu si ro-ganduse cade inaintea celuia, care cu al seu cu-ventu omnipotentiosu a chiamatu tote la fientia. Asia elu multe frumsetie ale naturei in giurusi nu póte vedé, fóra a nusi sprime pentru aceea cu boce inalta a sa placere. Strariuritu de celu mai dulce sentimentu de vioitiune, ca sesi usiureze anim'a adese dice in sine:

O, cu cata' n frumsetiare
Munduti este investitu
Domne! numai angeri n'are
Spre a fi Edemu stralucitu.

Ci la omulu cu virtute
Se arata elu frumosu,
Maiestosele s'perdute
Pentr'un negru peccatosu;

Florea faci'a, ah sio perde
Subtu petiorulu crimenosu;
Campu 'n tofa pomp'a verde
Se preface 'ntunecosu.

Intr'aceea ori catu de frumosu e pamentulu, si cu ori catu de abundante materia se ambia spiritului omenescu spre contemplatiuni pie, ae-vea totusi nu e mai multu, decatu o maniera atragatoria catra antaiele nostre jocarée prun-cesci, e mam'a primei nostre vietii. Pentru aceea intieleptulu nu se intende prea inte dupa bunuri si bucurie pamentesci; regul'ai este: la rimperea unei roze trebaie omulu se fia prevediatoriu, alt'mentrealu voru punge spinii. Elu cunosece bunuri mai inalte de catu dupa care ambla pófta marírei, si care, ca viati'a pamen-tesca, sunt trecatorie. Elu scie: celu ce traiesce pentru minutu, apune cu minutulu impreuna. De-ci la tota inveluél'a ocupatiuniloru pamentesci, de care au nu vrè, au nu pote nece odata scapá, nesuenti'a lui e indreptata spre ceva mai inaltu. Elu viéza pentru trecatorime, nu in trecatorime, elu in de-facie atatu e de presente, catu déca asi trecutu aceea, totu se mai bucura de ea, elu tre-catorimea si de-faci'a o preface in un tesauru pentru aducere- a- mente — suvenir —; elu viéza- pentru venitorime, ci nu in venitorime, si cu so-cotéla se grigesce elu in de-facie pentru seceri-siulu venitoriu; elu viéza in convictiunea plena de bucuria, cumcá se tieuc de un mai inaltu or-du al lucrurilor, si usioru pote fi fóra vre un bine, bucuria, care nu dura dein colo de mor-mentu.

Carele in astu tipu cauta la lume, acelnia, candu ise va plecá viati'a spre capetu, nu pote fi greu. Elu cugeta:

Ver'a lume, 'n carea noi traimu.
Anim'a e. Ce ea 'n sine are,
Ereale. Totu ce nesuim
In afar'e visu, si stracerare.

Pre elu or'a mortii nulu pote suprinde, pen-trucá scie, cumcá omulu cu mortea numai locu-enti'a sio muta in marea casa parentesca. Elu se tieuc vertosu de cugetulu, cu care Seneca (Ep. 102) o-deniora imbarbatá pre un amicu desperatu: „Dies quem tamquam extremum reformidas, aeterni natalis est.“ Cine nu ar scimbá bucurosu un lé-ganu de pruncia cu viati'a in senulu parentelui? Ca angerulu orei ultime, pre care asia crudu morteli-numim, dice J. Paul, nise tramite celu mai bunu angeru, ca mulcomu si cu blandetie se culé-

ga dein viatia anim'a cadiuta a omului, si in ma-ni calde, ne apasanduo, dein pieptulu rece se o duca la inaltulu Edemu incalditoriu: si omulu se nu mérga bucurosu facie cu o mutare asia grati-osa. Că in lume nu emorte, ci numai scimbarea formelor. Si candu suntem dusi la mormentu; urm'a estentici nu e stérsa. Estenti'a e lucrare, si acela n'a moritu, care in lucrari du-ratorie sia latitu estenti'a preste mormentu; ace-l'a nu emortu, care epusu intru o viatia mai i-nalta. Care de aceea ce se numesce morte, se teme, nu cunosece ver'a viatia. In locu de a dice: cadavrulu ne insuffetitu, si a plange, că corpulu s'a incrementu, aru fi mai cuvenentiosu a dice: su-fletu lipsitu de corpu, si ai pófti fericire, că e liberu. Omulu intieleptu numai de aceea se teme, cei deterioréza starea. Spre o semenatura abun-dante urméza un secerisiu copiosu; si se tremu-rámu noi de diua secerisiului?! vomu dora du-pa o bine implenita viatia pamentésca a desperá, candu parintele ne strachiana la o estentia mai buna?! Candu impregiurune tote formele se scim-ba: spiritulu nostru e faci'a, care nu se stenge ne-ci odata. Faci'a acést'a va luci ore candu mai limpede intru curatieni'a ceriului. Precum natur'a nece odata nu retrograda, si nece stá in locu, a sia esi cu omulu. Nesuentiei lui catra deplinire nu eneci o piedeca pusa; scopui jace in nefinime. Ce ia inceputu spiritulu aici, trebaie se implené-sca acolo. Tota propasírea pre calea nobilitarei de sine este castign pentru o alta locuentia in marca casa parintésca. Déca durorea ne aru fi nu-mai spre pamentu marginita, atunci tote aru fi ne splicatiöse in tier'a portariloru morali si a ver-tutei patimitorie.

Morté nu enicairi, cu atatu mai pucinu in tier'a spiriteloru.

Cugeta omule micu, candu
Radi'a sperarei dein urma se nimicesce,
Susa preste stele o viatia mai stralucesce!

O M U L U.

OMULU cercetatu dupa a sa natura trupesca si spirituale, intre toti locuitorii pamentului stá pre celu mai inaltu gradu, si nicairi nusi afla a semenea siesi. Pre nefinit'a scara a creatiunei vietuitorie si insuffetite stá elu in mediulocu, si lumea spirituale o impreuna cu nemarginit'a tíera a animariloru. Elu e un arbure in susu nesuitoriu, incunmatu cu cea mai frumosa corona a unei plasmuirii mai fine a cugetarei. Elu prein aceea pasiesce in afinetate cu angerii, si prein a lui ratiune ise deschide tíer'a adevăruului. Angerii sunt omeni de o specie mai sublime, carii imbracati cu vestmentu mai luciu, locuescu in o lume mai buna; si omenii sunt angeri, carii cu ostenéla si cu pasi clatindi prein lutos'a vale pamentésca mergu facie cu o lume mai buna.

Aici giosu afora de spiritulu nostru nu e ne-mica, ce ne mediulocitu se nu fia a pamentului. Pamentulu eman'a universale a tote ce porta; si recepe tote, ce au nascutu. Animari si plasmuirii omenesci se radica dein elu, ca plantele, si-eau dein elu nutrementu, si repunu putrediendu, si aloru pulbere respanditu se face nutretin si aco-perementu la alte plante si creature vietuitorie. Numai spiritulu nu se tieuc de pamentu; numai sufletulu nostru nu e fiu al pamentului; elu se tieuc de un ordu mai sublime a lucrurilor. Elu da-ra, nuse pote re'ntorce la pamentu, ci are pasí numai la fuintea originaria a totu ce e spirituale,

si de nou imbracatu a intrá in sfer'a lucrarei, pre carea in nemesurat'a tíera a creatiunei io va asemná acel'a, dela carele riuresce tota esistent'ia.

Cea mai mare parte a omului e animare; spre omanetate numai facultatea sia adusu in lume, si ea trebue mai antaiu cu ostenéla si diligentia sese desfasiore si se se cultivésca. Ne'netatu avemu se ne prefacemu in omeni. Pana la mormentu vré animarea a domni preste omu, semtiualetatea preste spiritiu. Semtiualetatea trage ne contenitu in giosu, candu spiritulu nesuesce in susu. Prein aceea se pote descalfé intemplarea, cumcà la omu aici giosu de faci'a e mai via, de catu venitoriulu, si vediutulu ii lucra spre anima mai cu potere, de càtu nevediutulu, numai prein aceea e cu potentia, intre cercustari concese a predice, ca cumpan'ia astoru doue ponduri incatrau se va plecá. In lupta duratoria cu semtiualetatea omulu aici giosu e pucínu capace de cunoscentia intuitiva si de vertute curata. Cele mai nobili legamente se ruinéza prein indemnuri ingiosite, precum naetiunea — corabiarea — victii prein venturi contrarie. E dupa a lui Dummedieu intieleptu asediamentu sortea omului, ca prein vacilare — clatíre — se invetie astá, prein cadere a amblá, si prein retaciri a fi intieleptu si bunu; cà ci alui cultivire spirituale are se fia opulu alegerei libere, maturulu fruptu a incordarei proprie, si victoria dupa lupta animosa. Fiacarele omu numai pre incetu se radica de la ingiositu la inaltu, dela intunerecu la murgire si in urma la lumina. Si celu mai mare geniu nu ede odata acel'a, ce pote se fia, ci mai antaiu dupa deprenderu multu -laturita ajunge la desteritatea, se domnésca preste materia si sei dé tembrulu marimeci sale.

In omu doue fientie fundamentali sunt lucratorie: semtiualetatea si spiritulu; fiacare trebue se lucre amesuratu naturei sale. In destinatiunea spiritului nece de catu nu jace, ca se on.ore semtiualetatea, ei, ca se omaneduca spre binele omului. Intr'adensu e aici giosu la omu ingiositulu cu inaltulu impreuna ordenatu, ca unulu se se inblandiésca prein cela laltu, si mugurulu ne morirei se se educa — crésca — mai multu prein venturi sfasiatorie, de catu prein zefiri lini. E o intielépta ordenéla de susu, ca in lupta cu semtiualetatea ostenindu trebue se castige omulu fraged'a flore a omanetatei curate. Candu ratiunea catra semtiualetate, si semtiualetatea catra ratiune se marginesce, omulu se afla in celu mai frumosu jocu. Ratiune fora semtiualetate nu se pare a mai fi omenescu, si semtiualetate fora ratiune certe nu e. Amendoue sunt ca doi casatoriti: ei, inca si cei mai buni, nu traescu fora imparechiare, ce merge prein tota creatiunea, si la morte nu se potu despartí fora durore; dein a ambeloru armonia ése stim'a interna a omului. De ci dice Goethe: nemica e mai meseru, de catu un omu intre doue semtiemente, deintre care de ne ci unulu nu se tiene.

Pana ce omulu viéza intr'un statu de totu animarescu, numai prein fruitiuni semtinali se vede pre sine indestulatu; se intempla alt'mentrea, déca se incepe la elu cultur'a spiritului. La ale lui lipsi semtiuali numai de catu se insociescu si mai inalte, spirituali. Pentru omulu desceptatu spre ratiocinare togma asia ede firescu si ne in cungiuratu a cugetá, precum a mancá si a bé. A omului fericitate mai inalta e impreunata cu alui rationaletate mai mare. Cu catu culturai spirituale stá mai susu, cu atatu ise face mai inti-

ma semtirea preferentiei sale, si cu atatu mai pruncésca bucuri'a lui la conscient'ia, cà cu spiritulu cultivitu anim'a tiene pasíre asemene. E o nemerita observare, cumcà ceriulu numai in und'a neteda se reintiparesce. Cu catu omulu e mai cultivitu si mai bunu, cu atatu venitoriulu ise deschide mai luminatu, cu atatu mai ilare merge cu elu facie, cu atatu in anim'a lui e mai dulce pacea dummedieésca, pe carea o é cu sine deincolo.

Cultur'a omului ése numai preincetu si graduatu, ce arata cea mai veche istoria a omului. Caten'a ei in lenii forte curbe, intrerumpetorie se trage prein tote natiunile culte. Despre aceea, ce omulu in tote tempurile pote se fia, nu se afla neci un judeciu; inse in totu tempulu un cultu in de-facie si in venitoriu trebue se védia mai luminatu, decatu altulu, carele stá inca subtu incurgerile victii gole ordenarie. Pentru acést'a vorbesce istori'a si esperienti'a. Bine propriu la omeni si popore neculte n'a fostu neci odata duratoriu. Fora cultura de omu nu reése neci o fericire poporana. Ce neomenia se pote scugetá, la ce un omu, o natiune, ba adese si un siru de natiuni, carora le lipsea cultur'a, nus'au abatutu! Tote vitiale — fora legile — se scurgu, unde iatre omeni brutaletatea in intréga desolutiune predomnesce.

Scularea omenimei dein brutaletate se intemplá catinelu si in mai neobservate graduri unulu preste altulu. Trecura seculi, panace se aretara urmele vre unei civilesatiuni. Intunecati si nedesfasiurati jaceau la inceputu in omu mugurii spre aceea, ce avea se fia elu dupa natur'a sa: avea se fia aruncatu si tribulatu tempu multu; avea se tréca prein o scola lunga a necesitatei, pana ce mugurii reesira la oresicare desvoltare. Dupa ce omulu tare si crudu cu trupulu seu in cativa seculi — cine scie numerulu? — fíu fora ajutoriu aruncatu in cocc'n colo, intemplarea si necesitatea ii aduse nescari mediuloce, care pre elu graduatulu desselbatecira. Precum dein vertos'a cremene se scotu scintei, ne indoitu asia erá si cu omulu crudu, in carele adencu dormitand'a potere de cugetatu numai prein multe lovituri tari s'a desceptatu. Despre antaiele urme a desselbatecirea dein stravehime avemu numai tradetiuni si mituri, care celu multu au poterea invingatoria a probabilitatei: istori'a inse a poporeloru noue, inca neculte ne dà in mana compasulu de a mesurá, cà ce se templá in tienutulu culturei omului in celu mai intunecatu primevu, pentrucà mersulu ei — al culturei omului — in totu tempulu si pretutendeni cu pucine abateri remane asemenea.

Cultur'a omului nu pretutendeni propasiesce asemene, ce intre asia relatiuni si cercustari multiforme aru fi cu ne potentia. Tote gradurile culturei in asemene restempu — periodu — se arata unulu lenga altulu. Genulu nostru pretutendeni e in o metamorfose progresiva, si cu atatu dreptu sémena cu un arbure cumplitu, care de odata tote anu-tempurile le porta pe fruntesi. Unde omenii trebue se se cultivate prein omeni, in a deveru nu pote fi alt'mentre. Cultivitorii nustau pretutendeni pe gradu asemene inaltu; nu au toti asemene daru al cuminecarei; nu stau la toti a mana asemene mediuloce de cultura; nu ela toti omenii si poporele asemene capacitate pentru cultura mai inalta. Nebuniiele se eredetéza cu a semene faciletate — usiuréla — ca pucinele tesuare a intieleptiunei.

(Va urmá)